

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Reflexe preventivních programů organizace ACET ČR, z.s. z pohledu pedagogiky a teologie

Bakalářská práce

Autor: Mgr. Martin Suchomel, DiS.
Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Náboženská výchova
Vedoucí práce: doc. Mgr. David Bouma, Ph.D.
Oponent: ThLic. Mgr. Lukáš de la Vega Nosek, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Mgr. Martin Suchomel

Studium: P19K0254

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Náboženská výchova

Název bakalářské práce: **Reflexe preventivních programů organizace ACET z.s. z pohledu pedagogiky a teologie**

Název bakalářské práce AJ: Reflection of The ACET ČR, z.s. organisation's preventive programmes from a pedagogical and theological point of view

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá preventivními programy organizace ACET z.s. pro žáky základních a středních škol. Práce se zaměřuje na pedagogické a výchovné cíle programů a jejich vliv na chování žáků v kontextu prevence sociálně patologických jevů. Na smysl programů a etická témata se práce dívá pohledem pedagogiky, psychologie a teologie. V praktické části práce je zařazen kvalitativní výzkum zkoumající reflexi programů ze strany žáků, vyučujících a lektorů. Cílem práce je představit nové formy pedagogické práce s mládeží ve školském prostředí.

Psychologie ve školní praxi (D. Fontana), Zážitek pedagogické učení (Hanuš, Chytilová), Prožitek a možné světy (Jirásek), Umění Zážitku (J. Slavík), Cílená zpětná vazba (E. Reitmayerová, V. Broumová), Cesta životem (P. Říčan), Následování Krista (T. Kempenský), Didaktika Magna (Komenský, Okál), Jak si lidé hrají (E. Berne), Primární prevence rizikového chování ve školství (M. Miovský), 7 návyků vůdčích osobností (S. R. Covey).

Zadávací pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. Mgr. David Bouma, Ph.D.

Oponent: ThLic. Mgr. Lukáš de la Vega Nosek, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 12.3.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 14. 6. 2022

Martin Suchomel

Anotace

SUCHOMEL, Martin. *Reflexe preventivních programů organizace ACET ČR, z.s. z pohledu pedagogiky a teologie*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. 39 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá preventivními programy organizace ACET ČR, z.s. pro žáky základních a středních škol. Práce se zaměřuje na programy primární prevence sociálně patologických jevů na školách. Na obsah programů se práce dívá pohledem pedagogiky a teologie. Cílem práce je představit nové formy pedagogické práce s mládeží ve školském prostředí ovlivněné křesťanským paradigmatem.

Klíčová slova:

Prevence, zážitková pedagogika, teologie, lektor, studenti

Annotation

SUCHOMEL, Martin. *Preventive programme reflection of ACET ČR organisation from pedagogical and theological viewpoint*. Hradec Králové: Faculty of Education, Univerzity of Hradec Králové, 2022. 39 p. Bachelor dissertation.

This bachelor dissertation investigates the ACET organisation's preventive programmes for pupils of both primary and secondary school. It focuses on the programmes of primary prevention of social and pathological phenomenons at schools. These are examined from a pedagogical and theological point of view.

The aim of this dissertation is to introduce new approaches in pedagogical work with juveniles in the educational environment, which has been influenced by the Christian paradigm.

Keywords:

Prevention, experiential pedagogy, teology, lecturer, students

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval vedoucímu práce doc. Mgr. Davidu Boumovi, Ph.D. za cenné rady a odborné vedení bakalářské práce. Dále pak mé rodině za trpělivost a podporu.

Obsah

Seznam zkratk	9
1 Úvod	10
2 Terminologie	14
2.1 ACET ČR, z. s.	14
2.1.1 Preventivní programy – základní rozdělení	15
2.2 Prevence sociálně patologických jevů	17
2.3 Zážitková pedagogika	18
2.3.1 Lektor – lektorská činnost	19
2.4 Misie/diakonie v kontextu ACET	20
2.5 Ekumenismus v rámci ACET	22
3 Preventivní programy – pedagogická reflexe	23
3.1 Konkrétní programy – popis a obecná reflexe	23
3.1.1 Program „Bolest – nemoc jménem šikana“	23
3.1.2 Program „Náboženství a sekty“	25
3.2 Reflexe programů z pohledu zážitkové pedagogiky (ZP)	26
3.2.1 Využití prvků ZP – obecné	27
3.2.2 Využití prvků ZP – konkrétní programy	29
4 Teologická reflexe preventivních programů ACET	30
4.1 Teologický rozměr programů ACET	30
4.2 Lektor – křesťan, rizika a východiska jeho práce	31
4.3 Teologická reflexe vybraných programů	33
5 Závěr	36
Prameny, použitá literatura	38

Seznam zkratek

- ZP – zážitková pedagogika
- KKC – Katechismus katolické církve
- LG – Lumen gentium, Dokumenty II. Vatikánského koncilu, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 2002, ISBN 80-7192-467-9.
- SZ – Starý zákon Bible
- NZ – Nový zákon Bible
- Mt – Matoušovo evangelium
- Mk – Markovo evangelium
- Jan – Janovo evangelium
- Ex – kniha Exodus (Druhá Mojžíšova)
- Gen – kniha Genesis (První Mojžíšova)
- JK – Ježíš Kristus
- RVP – Rámcový vzdělávací program

Biblické odkazy vycházejí z překladu: Bible, český ekumenický překlad, Česká biblická společnost 1995, ISBN 80-85810-07-7.

1 Úvod

Tématem bakalářské práce je reflexe preventivních programů realizovaných na základních a středních školách týmem lektorů organizace ACET ČR, z.s.¹ (dále jen ACET)

Cílem práce je reflexe těchto programů z pohledu pedagogiky (zejména v neučitelské formě) a současně z pohledu teologie. Teologické hledisko zmiňujeme zejména u programů, které obsahují výchovné a hodnotové zaměření, dotýkají se důstojnosti člověka a kladou si otázky, na které odpovídá lépe teologie než pedagogika. Sekundárním cílem práce je ukázat prostor, kde se může potkávat pedagogika s teologií v primárně sekulární oblasti školství a nabídnout inspiraci jak v současnosti úspěšně a tolerantně komunikovat křesťanské paradigma světa. Obsah práce je kromě literárních zdrojů ovlivněn pedagogickou praxí autora v programech primární prevence.

Inspirační zdroje pro bakalářskou práci se kryjí se zdroji pro přímou lektorskou činnost preventivních programů ACET. Propojení pedagogiky, psychologie a teologie nacházíme u J. A. Komenského. Jeho způsob pedagogiky, který reflektuje vývojovou fázi dětí (žáků) reflektuje později i současná vývojová psychologie.² Komenský také díky své teologii a pedagogice dává prostor pro možnost ovlivnit mladého člověka, vychovat ho (navzdory nevýhodným vnitřním i vnějším podmínkám jedince). V jeho pojetí antropologického realizmu je možné „učit dobrou“, což je velmi inspirativní a smysl naplňující pro programy ACET.³

Další inspirativní osobností mající vliv na text práce je Don Bosko, zakladatel řádu salesiánů.⁴ Spíše než jeho literární odkaz je nám inspirací jeho způsob práce

¹ ACET ČR, z.s. je spolek, který je zaregistrován u Krajského soudu Hradec Králové (L 2680). Na školy nabízí preventivní program: "Zvol si život", který je certifikovaný MŠMT (02/17/1/CE). ACET ČR, z.s. je členem ACET International Alliance, která pracuje v 23 zemích (Bělorusko, Burundi, DR Kongo, Chorvatsko, Česká republika, Indie, Severní Irsko, Republika Irsko, Jersey, Kazachstán, Kyrgystán, Nigérie, Rusko, Skotsko, Slovenská republika, Slovinsko, Jižní Afrika, Tádžikistán, Thajsko, Ukrajina, Uganda, Uzbekistán a Zimbabwe). ACET ČR, z.s. spolupracuje s dalšími organizacemi, které se zabývají problematikou AIDS. Pracuje s národními a mezinárodními úřady na zlepšení politiky, jak zabránit šíření HIV/AIDS. Na školy nabízí preventivní program "Zvol si život", který je certifikovaný MŠMT (02/17/1/CE)

² Srov. KOHOUTEK, Tomáš; SALAQUARDOVÁ, Dora. Psychologie. Brno: Barrister & Principal. 2006. ISBN 80-7364-023-6.

³ Srov. HÁBL, Jan. *Na charakteru záleží*. Univerzita Hradec Králové, 2020.

⁴ Srov. BOSCO, Teresio. *Don Bosko*. Praha: Portál, 2004.

s mládeží – později jeho následovníky nazývaný preventivní systém,⁵ ve kterém klade důraz na přijetí každého mladého člověka s jeho osobitostí i odlišností od konformity. Více klade důraz na herní, zážitkové prvky v edukativním procesu, který otevírá osobnost (srdce i oči), mladého člověka vedoucí k osobnímu, lidskému i občanskému růstu.⁶

Mimo pedagogickou oblast je práce inspirována osobností C. Coveyho, jehož „sedm návyků efektivních lidí“ je použitelných jak při klasické výuce/výchově, tak velmi dobře i v práci lektora. Coveyho hlavním přínosem je dlouhodobé cílování a současně zřetel na nutnou spolupráci (synergii) mezi lidmi.⁷

U zmíněných osob lze vysledovat zakotvenost v různých křesťanských denominacích a lze předpokládat minimálně nepřímý vliv evangelia na jejich pedagogickou činnost a dílo.

Specifické české školské prostředí, velmi ovlivněné dobou nesvobody, (komunistickým totalitním režimem) je i v dnešní době velmi citlivé na jakékoliv náznaky idejí, či ideologií, které by nějak vstupovaly do edukativních procesů (například i v rámci námi popisovaných preventivních programů). Existuje tedy riziko tzv. „tenkého ledu“, kdy teologický rozměr programů ACET může u některých přísně sekulárně uvažujících pedagogů či ředitelů škol vyvolávat dojem nabídky, v horším případě ovlivňování až indoktrinace světonázorem, který má kořeny v křesťanské víře. Tento problém by se dal jednoduše odbýt parafrází G. H. Chestertona, že pokud jde o ideologii, neexistuje neutrální území.⁸ Tedy i sekulární škola, respektive učitelé a ředitelé jsou determinováni svým osobním paradigmatickým, které nakonec vychází zase jen z jiné ideologie (nebo je jinou ideologií minimálně ovlivněn). Tento apologetický přístup by možná obstál v polovině dvacátého století, v současné době by vedl spíše ke zbytečným střetům a nepochopení, ke kterým může docházet v případě přímých

⁵ Přístup z: <https://www.sdb.cz/kdo-jsme/preventivni-system/>

⁶ Srov. KAPLÁNEK, Michal. *Výchova v salesiánském duchu*. Praha: Portál, 2012.

⁷ Srov. COVEY, S.R., *7 návyků skutečně efektivních lidí*. Management press, 2007.

⁸ CHESTERTON, G.K.. *Ortodoxie*. Praha: Academia, 2000.

pokusů o evangelizaci bez kulturního, pedagogického, psychologického a historického kontextu.

Organizace ACET je tedy v rámci školského prostředí zcela legitimní organizací nabízející programy prevence, které jsou certifikované u ministerstva školství⁹ a splňují podmínku školy na realizaci programů primární prevence. Nabízené programy jsou v mnoha případech totožné s nabídkou ostatních organizací – např. kyberšikana, netolismus, prevence AIDS, etická výchova, apod. Rozdíl můžeme sledovat v přesahových tématech, jako jsou vztahy a sexualita, případně nebezpečí sekt. Zde se může objevovat vliv světonázoru lektora (nikdy však formou nucení, ale jako osobní názor lektora v reakci na případný dotaz, zájem studenta).

Pozitivním paradoxem je fakt, že zájem sekulárních škol o programy je značný i při vědomí faktu, že lektori jsou křesťané různých církví. Při dlouhodobé spolupráci se školou převažuje pozitivní dopad lektorské práce na atmosféru ve třídách a minimalizace výskytu sociálně patologických jevů u žáků (což je hlavním cílem školy). Církevní členství lektorů pak nehraje roli. Současně se vytváří prostor pro toleranci a vzájemné poznávání, obohacování pro obě strany. Jak učitelskou, tak lektorskou.

Teologický přesah preventivních programů je tedy patrný v rovině osobního zakotvení jednotlivých lektorů v křesťanském paradigmatu. Dále v oblasti zájmu lektora o mladého člověka a jeho absolutní důstojnost, na což dává teologie lepší a původnější odpovědi než pedagogika. Také hodnotový systém, který je obsažen zejména v etických programech (hrdinství, předsudky, přátelství, láska – viz další kapitoly), má své kořeny v teologickém kontextu člověka a světa.

⁹ Přístup z: <https://www.acet.cz/aktualne/certifikace-programu-zvol-si-zivot>

Struktura:

Úvodní část práce obsahuje základní pojmy z oblasti prevence sociálně patologických jevů (pedagogika/zážitková pedagogika, misie/diakonie, ekumenismus, lektor/učitel a další) v souvislosti s realizací programů a se směřováním k cíli bakalářské práce. V další části je představena organizace ACET, která preventivní programy v ČR realizuje. Konkrétní obsahy programů, pedagogické cíle, cílová skupina, lektor.

V další části se zaměříme na pedagogickou reflexi programů a odlišení od přednáškové či klasické učitelské formy práce (s důrazem na zážitkovou pedagogiku). V závěrečné fázi se zaměříme na teologickou reflexi programů a určitá rizika vyplývající z práce lektora – křesťana v sekulárním prostředí.

2 Terminologie

Základní pojmy v kontextu bakalářské práce

2.1 ACET ČR, z. s.

ACET – AIDS CARE ADUCATION TRAINING – organizace, kterou založil Patrik Dixon v roce 1988 ve Velké Británii. Původním smyslem bylo zaměřit se na prevenci nemoci AIDS, která právě v osmdesátých letech dvacátého století začala být brána velmi vážně, a její vnímání se posunulo od marginální záležitosti připisované pouze určitým komunitám do roviny celosvětového problému. ACET byl součástí tzv. ACET aliance, která spojovala různé organizace ve světě, jejichž cílem bylo snížit počty HIV nakažených. Zejména v afrických zemích se šíření HIV dostalo za kontrolované limity, a proto potřeba řešit tento problém nabyla na důležitosti. Dodnes neexistuje lék na AIDS, tedy základní prioritou, jak bojovat s touto nemocí je osvěta a prevence.¹⁰

Společnost ACET je v ČR zastoupena pobočkou ve formě zapsaného spolku, který je registrován u Krajského soudu v Hradci Králové (L 2680). ACET ČR je také členem ACET Aliance, která pracuje v 23 zemích. V ČR ACET spolupracuje s mnoha organizacemi a úřady na zlepšení povědomí o rizicích AIDS a tím snížení šíření této nemoci. V rámci České republiky nabízí školám program prevence, který je certifikovaný MŠMT (02/17/1/CE).¹¹

Konkrétně v ČR se ACET zabývá zejména prací s dětmi a mládeží ve školském prostředí. Poskytuje poradenství, vzdělávání pedagogických i nepedagogických pracovníků. Dále realizuje přednášky, tvorbu mediálních vzdělávacích pořadů a programů, publikační činnost. Kromě činnosti přímo na školách ACET vytváří prostor i pro mimoškolní aktivity a kvalitní trávení volného času dětí a mládeže. V neposlední řadě se česká pobočka ACET zabývá realizací projektů v rozvojových zemích, zejména v Africe (Uganda a Zimbabwe) a na Filipínách. Forma pomoci je různá. Obecně se jedná o podporu pracovních příležitostí v těchto zemích (konkrétně: absolvování

¹⁰ Přístup z: <https://www.acet.cz/acet/historie>

¹¹ Přístup z: <https://www.acet.cz/acet/acet-cr-zs>

ročního rekvalifikačního kurzu a následně nákupu potřebného náčiní, náradí). Informace o možnostech podpory obyvatel těchto zemí lze nalézt na webových stránkách ACET.¹²

2.1.1 Preventivní programy – základní rozdělení

Preventivní programy slouží jako hlavní nástroj ACETu ke snížení rizikového chování dětí a mládeže na školách. Programy na školách doplňují konzultace se školními metodiky prevence, přednášky pro rodiče a návazná nabídková činnost pro mládež mimo školní lavice. Smyslem realizovaných programů je nabídnout žákům/studentům informační základ pro rozpoznání rizikových faktorů a současně alternativu východisek, řešení krizových situací. Dále také nasměrování na návaznou sekundární prevenci, či odbornou pomoc (psycholog, pedagogicko-psychologické poradny, policie). Primární prevence je nabízena v síti několika subjektů, aby efekt pomoci byl co nejvyšší. Způsob realizace preventivních programů je specifický a odvislý od zvolené oblasti/tématu (viz dále v kapitole o konkrétních programech).

Programy jsou rozděleny zvlášť pro základní a střední školy. Nejvíce programů je nabízeno pro 2. stupně základních škol. V posledních letech (2018-2022) se ze strany škol zvedl zájem o preventivní programy na 1. stupni. ACET nabízí pro školy ucelený kontinuální program pro celý první i druhý stupeň. Program je logicky seřazen tak, aby co nejvíce korespondoval s problematikou typickou v daném věku (vývojové fázi), jejich dovedností a také odpovídajících rizik a patologických tendencí. Certifikované programy jsou určeny pro 2. stupeň ZŠ a první ročník středních škol.

¹² Přístup z: <https://www.acet.cz/rozvojova-pomoc>

Tematické rozdělení programů pro 1. stupeň

Názvy programů jsou autorské, snahou je, aby byly rozpoznatelné a čitelné pro danou věkovou kategorii.

Například:

Program „*J sme parta*“, „*J sme tým*“ (doporučené pro 2. – 3. ročník)

- základní formy zaměřené na stmelení kolektivu, objevování výhodnosti vzájemné spolupráce a podpora dobrých vztahů a atmosféry ve třídě

Program „*Naše tělo jako domov*“ – důraz na hygienu, zdravý životní styl (2. ročník), „*Říkat ano, říkat ne*“

- téma dobrých a špatných autorit

Tyto programy obecně nenahrazují standardní kvalitní práci pedagogů (zpravidla učitelek) prvního stupně. V mnoha případech řeší stejná témata, ale i přesto se zájem ze strany škol zvyšuje. Pragmaticky se může jednat o snahu ředitelů objednat tzv. „jeden balík“ programů komplet pro celou školu od jedné organizace. Ale také v rámci reflexe prvostupňových pedagogů je důvodem i podpora jejich práce, zpestření hodin externisty a v případě ACET také genderové vyvážení převážně feminizovaného prvostupňového školství. Lektoři ACET jsou naopak téměř v devadesáti procentech muži.

Tematické rozdělení programů pro 2. stupeň + SŠ

Certifikovaná programová nabídka obsahuje programy prevence sociálně patologických jevů, které jsou již na druhém stupni větším problémem. Standardním programem je „*Bolest – nemoc jménem šikana*“, který je zaměřen na prevenci šikany a je doporučován pro 6., 7. ročník. Následují programy reflektující současnou problematiku sociálních sítí, počítačových her, internetu a také *kyberšikany*,

netolismu.¹³ Pro sedmý, osmý ročník jsou v nabídce programy reflektující vztahovou problematiku, sexualitu „Přátelství a láska“, „Sex, Aids a vztahy“, „Kult krásného těla“.

Pro nejvyšší ročníky je v nabídce současně velmi aktuální téma prevence podvodů v oblasti dezinformací, *fake-news*,¹⁴ konspiračních teorií pod názvem „*Jak se nenechat podvést*“. Dalšími tématy, která oscilují na hraně prevence a nabídky hodnotově přesahových témat, jsou programy „*Hrdinství*“, „*Náboženství a sekty*“ a „*Holokaust a předsudky*“. Poslední zmíněné jsou často volbou středních škol.

Programy si může škola objednat jednotlivě dle zájmu, aktuální potřeby ve třídě či preference metodika prevence a třídního učitele. Školy s dlouhodobou spoluprací s ACET již volí kompletní program pro první a druhý stupeň i s doporučením pro daný ročník. Co se týká cenové politiky, tak je snahou ACET, aby na programy mohla dosáhnout každá škola, která má zájem a ideálně využila granty, projekty a šablony určené na prevenci, místo finanční zátěže rodičů žáků.

2.2 Prevence sociálně patologických jevů

Sociálně patologické jevy (nebo rizikové chování) lze popsat jako souhrn jevů, které společnost vnímá jako nežádoucí, nepřijatelné, nebezpečné.¹⁵ Prevence znamená opatření učiněná předem, včasnou obranou či ochranou. V současné době rozlišujeme prevenci primární, sekundární a terciární. Prevence rizikového chování nebo sociálně patologických jevů – viz¹⁶. Prevenci obecně řeší na úrovni státu MŠMT formou metodických pokynů ministra školství.¹⁷

Programy ACET jsou nástrojem primární prevence – tedy předcházení rizikového chování žáků, které ještě nenastalo. Týká se zejména různých variant závislostí (alkoholových, nealkoholových drog, netolismu, závislosti na počítačových

¹³ Přístup z: <https://www.nzip.cz/clanek/259-netolismus>

¹⁴ Přístup z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Fake_news

¹⁵ Srov. FISHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie*. Praha: Grada.

¹⁶ Přístup z: <http://www.nuv.cz/t/co-je-skolska-primarni-prevence-rizikoveho-chovani>

¹⁷ Přístup z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

hrách, sociálních sítích, aj.), dále prevence šikany a kyberšikany (šikany v prostoru počítačových sítí). Každá škola má povinnost realizovat prevenci dle dokumentu tzv. minimálního preventivního programu – MPP. Zde si škola definuje krátkodobé i dlouhodobé cíle ve zmíněné oblasti.

Forma realizace je různá. Některé školy realizují např. online programy, přednáškovou činností policie, spoluprací s PPP nebo v rámci spolupráce s externími dodavateli těchto služeb. Poslední zmíněná varianta je součástí nabídky ACET.

2.3 Zážitková pedagogika

Zážitková pedagogika (dále ZP) je pedagogický směr, jenž dominantně využívá prožitek/zážitek jako nástroj k výchovným změnám u cílových skupin.¹⁸ Fenomén zážitku je ústředním nástrojem, který je využíván k pedagogickým cílům. Historické předobrazy ZP lze vysledovat například u pedagogického velikána evropského formátu J. A. Komenského. Ve svých návrzích metod pro výuku kromě jiného zdůrazňuje „vhodná vnaďidla“.¹⁹ Pokud půjdeme ještě dále do minulosti, nacházíme zážitkové prvky například i v textech Bible.

Pokud se na náboženské (biblické) události podíváme optikou zážitkové pedagogiky, můžeme vidět prvky, kterými Bůh (v SZ) vyučuje „své žáky“, tj. izraelský národ. *Potopa* (srov. Gen 6,17-22), *Egyptské rány* (srov. Ex 7,14-42), *Pokrm z nebe* (srov. Ex 16-36). Antropomorfsky řečeno „Bůh jako pedagog“ využívá zážitku, zkušenosti, událostí, speciálních efektů, aby sdělil něco zásadního a klíčového svým posluchačům – „studentům“. Zážitek je pouze nástrojem, ne cílem.

Ježíš Kristus (v NZ) zase vyučuje své učedníky pomocí příběhů a podobenství. (srov. Lk 19,11-27) Případně používá názorné pohybové ukázky: *Chůze po vodě* (srov. Mt 14,22-23) nebo *mytí nohou* (srov. Jan 13,3-15), které využívá jak symbolicky s výkladem (někdy i bez výkladu), tak přímo jako příklad k následování pro své studenty.

18 Srov. MÁŠILKA, David. *Zážitková pedagogika*. Olomouc: FTK, 2003.

19 Srov. HÁBL, Jan. *Na charakteru záleží*. Univerzita Hradec Králové, 2020, s. 87.

Určité prvky využití fenoménu zážitku (snaha upoutat pozornost studenta specifickým dějem, činem) však lze vysledovat (a je přirozenou součástí) v každé podobě pedagogiky. V současném pojetí stále převládá důraz na předávání informací frontálním způsobem a jejich memorování. Přímo zážitkem jako fenoménem a nástrojem edukace se v ČR zabývá a rozvíjí ho například FTK UP v Olomouci na katedře Rekreatologie.²⁰

Rekreatologie zase ideově navazuje na Prázdninovou školu Lipnice.²¹ Při hlubším zkoumání nacházíme staré prvky řecké filosofické školy, a dostaneme se až k Sokratovi, a také řeckému ideálu harmonie těla a ducha, tzv. *kalokagathie*.²²

Právě zážitek jako pedagogický nástroj je velmi využíván v preventivních programech společnosti ACET. Programy nejsou koncipovány jako klasické přednášky, ale kombinace her, simulací, motivačních prvků, diskusí a týmových aktivit. Vždy jsou zakončeny reflexí, zpětnou vazbou, na niž je kladen důraz. Tento důraz je velmi úspěšný (účinný) jako protiva zmíněného, převažujícího frontálního způsobu výuky, což reflektují jak studenti, tak přítomní učitelé.

O konkrétním využití nástrojů ZP se zmíníme v kapitole 2 – Reflexe z pohledu zážitkové pedagogiky.

2.3.1 Lektor – lektorská činnost

Pro kontext celého procesu realizace preventivního programu ve školách je nutné zmínit osobu pedagoga (lektora), který přímo působí (lektoruje) pro vybranou cílovou skupinu žáků/studentů. A zmínit odlišnosti a specifika této pedagogické role.

Pedagog – lektor se od klasického pedagoga – učitele částečně liší. Jeho cíle jsou podobné v oblasti vzdělávací, informační (tj. předávat poznatky, informace, rozvíjet dovednosti, apod.). Část každého programu ACET je také výuková, informační a tím

²⁰ Přístup z: <https://rekre.upol.cz/>

²¹ Přístup z: <https://www.psl.cz>

²² Srov. MARTÍNKOVÁ, Irena. *Jak rozumět kalokagathii.*, Praha: FTK, 2012.

podobná standardním učitelským cílům. Rozdíly můžeme sledovat nejvíce ve formě/způsobu práce se studenty. Lektor přichází do třídy jednorázově s jedním programem. Nepracuje kontinuálně s jedním kolektivem celý rok. Je v jiné pozici než učitel. Může lépe využívat motivačních prvků, momentu překvapení a dalších pedagogických nástrojů, které jsou v kontinuální výuce méně použitelné. Je pro žáky autoritou, ale není tolik svázán prostředím školy a statutem učitele (může zvolit neformálnější přístup). Není konkurentem učitele, ale vzájemně se doplňují, respektive učitel může poznatky z programu (a reakce studentů na program) nahlížet v kontextu celoroční práce a vidět studenty i sebe v jiné roli. Tyto poznatky může později zohlednit, využít ve své další kontinuální pedagogické činnosti během roku.

Lektorská činnost sleduje pedagogické cíle, ale využívá jiných prostředků. Dále také zohledňuje aktuální situaci, atmosféru ve třídě a následně variuje program tak, aby se držel cíle, ale současně reflektoval aktuální nastavení studentů (jejich otevřenost) a tím zvýšil celkovou efektivitu programu. V rámci programů ACET jsou lektoři partnery učitelům ve společné preventivní práci se třídou. Pro lektora jsou klíčové informace o situaci ve třídě před programem, stejně tak jsou pro učitele dobré a užitečné postřehy a náhled lektora na studenty, po realizovaném a reflektovaném programu.

Lektorská činnost není samostatná oblast zcela odlišná od učitelské práce. Lektorem může být každý pedagog. Hlavní odlišení konstatujeme zejména ve způsobu práce (méně frontální, více zážitkových prvků v běžné výuce hůř použitelných) a v nárazové práci oproti kontinuální celoroční práci klasického učitele.

2.4 Misie/diakonie v kontextu ACET

Misie (z latinského *missio* – poslání) je spojena se vznikem monoteistických náboženství, které se neomezují na jeden kmen, společenství, skupinu souvěrců, ale mají snahu se rozšiřovat a oslovovat nové členy. Křesťanství má tyto výzvy k rozšiřování ve svatých posvátných textech – Bibli.²³ A řekl jim: „*Jděte do celého světa a kažte*

²³ Srov. ČESKÁ BIBLICKÁ SPOLEČNOST. *Bible*, NZ, Mk 16,15

evangelium všemu stvoření“. Důvod misijní činnosti spočívá v Boží vůli k záchraně všech lidí.²⁴ „*Misionářská povinnost věřících – všichni věřící jako údy živého Krista jsou k němu přivtěleni, jemu připodobněni křtem, biřmováním a eucharistií, mají tedy povinnost spolupůsobit k rozvinutí a růstu jeho těla, aby jej co nejdříve přivedli k plnosti.*“²⁵

Diakonie – služba lásky k bližnímu ve všech oblastech lidské nouze. Diakonie (z řeckého *diakonia* = služba) je organizovaná pomoc nemocným a chudým.²⁶ Diakonie je nedílnou součástí křesťanského způsobu jednání vůči druhému člověku.²⁷

Misie je primárně zaměřena na snahu oslovit člověka určitou nabídkou životního paradigmatu. Je zde snahou, aby se dotyčný v případě souhlasu stal i členem určitého společenství, náboženské skupiny, církve.

Diakonie zahrnuje veškerou činnost pomoci druhému člověku bez ohledu na jeho případné připojení či nepřipojení k určité víře, či náboženské skupině, systému. Například služba křesťanských katolických řádů (nemocnice, hospic, apod.) nebo evangelická organizace *spolek Diakonie*, či *katolická Charita* jsou klasickým příkladem diakonie.

V kontextu programů ACET se jedná dominantně o rozměr diakonický. Jedná se o službu mládeži (žákům/studentům) v oblasti prevence sociálně patologických jevů. Zde není cílem získávat nové členy církví. V určitých programových tématech (sekty, náboženství, vztahy, sexualita) se přirozeně promítá světonázor lektorů, ale vždy jako nabídka – ne jako prvek indoktrinace. Existuje prostor, kde se může i původně diakonický rozměr rozvíjet v misijní, ale vždy na základě dobrovolného přitakání nabídky (více v kapitole 4. Teologická reflexe programů ACET).

²⁴ Srov. LG, *Motivy pro misijní činnost*, s. 473

²⁵ Srov. LG, kap. 6, s. 501

²⁶ Přístup z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Diakonie>

²⁷ Srov..NZ

2.5 Ekumenismus v rámci ACET

Ekumenismus je definován jako úsilí o sjednocení všech církví.²⁸ Nebo dále ekumenismus pojatý jako ekumenické hnutí se snahou o jednotu křesťanů.²⁹ Takto definovaný ekumenismus se programů ACET nedotýká. Cíle jsou jinde. Ale určité ekumenické prvky například mezi lektory vysledovat lze.

Lektoři, kteří pracují v ACET, pocházejí z různých denominací – převažují protestantské. Už tento fakt vede k hledání společného konsensu jak v práci ve školách, tak v promýšlení vlastních tradic a volby různých důrazů při lektorování. Praxe však ukazuje, že v rámci této činnosti jsou denominační rozdíly nevýznamné a naopak spíše dochází ke vzájemnému obohacování. V přímé práci se studenty škol je všem lektorům společné křesťanské paradigma (a žité evangelium), ne denominační rozdíly.

Rozdíly by se daly hledat ve způsobu předávání evangelia. Každá denominace (církve) má svá specifika. Ale realita post-socialistického školství, (s obavou z indoktrinace či přímé misie) vede ke společnému postupu, který zohledňuje prostředí (učitele, ředitele, religiozitu kraje) a zdůrazňuje křesťanský přesah velmi decentně. Formou se blíží spíše křesťanskému humanismu a sekulárnímu humanismu („*Sekulární humanisté sdílí s ostatními humanisty převažující starosti s lidstvem, s potřebami a přáními lidských bytostí a s důrazem na lidské zkušenosti.*“).³⁰

Přesto tato forma ekumenismu neztrácí nic ze své podstaty. Realita českého školství (podmíněná zmiňovaným historickým vývojem) velmi napomáhá ekumenickému sblížení lektorů z různých církví. Specifický tlak prostředí má za následek snahu lektorů vycházet ze svých konzervativních pozic až na hranice církevních identit. Ovocem této snahy je autentičtější a čitelnější vnímání křesťanského pojetí v sekulárním prostředí. Učitelé i ředitelé akceptují, že lektori jsou křesťané, ale otázka příslušnosti ke konkrétní církvi není podstatná (a ani rozpoznatelná) pro realizaci preventivního programu.

²⁸ Srov. JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*, 2001.

²⁹ Srov. LG, s. 435

³⁰ Přístup z: https://cs.eferrit.com/Co_je_sekularni_humanismus? (eferrit.com).

3 Preventivní programy – pedagogická reflexe

V této části práce se budeme zabývat vybranými programy prevence s důrazem na pedagogický pohled. Nejprve představíme dva konkrétní programy s obecnou reflexí určené pro 2. stupeň základních škol. První je nejčastější volbou škol (z hlediska velkého rizika výskytu patologických jevů), tj. program „*Bolest – nemoc jménem šikana*“. Druhý program je přesahovým, hodnotovým tématem a současně souvisí s teologickým hlediskem, specifickým pro naši práci. Jde o program „*Světová náboženství a sekty*“. V další části se zaměříme na specifickou reflexi z pohledu zážitkové pedagogiky (ZP).

3.1 Konkrétní programy – popis a obecná reflexe

3.1.1 Program „Bolest – nemoc jménem šikana“

Hlavním cílem programu je předejít tomuto jevu – šikaně, informovat o tomto jevu a ukázat cestu, řešení, případně nasměrování k odborné pomoci, pokud se tento jev reálně objeví. V úvodní části se zpravidla lektori od žáků dozvídají, že šikanu v nějaké podobě zažili, viděli a zaznamenali téměř všichni. Porozumění obsahu i smyslu tématu bývá u žáků obvykle vysoké. To umožňuje velmi dobře program strukturovat. Ten je koncipován na tři vyučovací hodiny.

Na úvod lektor představí sebe, téma a nastaví základní komunikační pravidla a časový rámec. V pravidlech je zdůrazněna ochota naslouchat odlišnému pohledu/názoru a vytvoření bezpečného prostředí, pro možnost sdílení náročných zkušeností, situací. Po motivační části následuje prostor pro tzv. brainstorming,³¹ lektor zjišťuje znalosti žáků o problematice šikany. Zde už je velmi výhodné využívat herních prvků, které odlišují program od klasické výuky či přednášky. Například stejného cíle (zjištění informací o tématu) lze dosáhnout různými variantami her v kruhu, na židlích

³¹ Přístup z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Brainstorming>

Brainstorming je technika skupinové kreativity zaměřená na generování co nejvíce nápadů na dané téma. Nosnou myšlenkou je předpoklad, že lidé pracující ve skupině vymyslí na základě podnětů ostatních více důmyslné nápady, než by generovali samostatně.

apod. U šestých ročníků jsou tyto prvky velmi účinné, protože žáci nevydrží dlouho sedět a současně ještě nemají takový ostych hrát si, jako je patrné ve vyšších ročnících.

Po úvodním bloku následuje znázornění symbolického trojúhelníku, ve kterém probíhá šikana. Agresor – oběť – publikum. Nejprve následuje popis agresora. Opět je výhodnější využít spíše aktivitu žáků než jen frontálně předávat informace. Lektorovi může posloužit figurína, obrázek, a dobře položené otázky. Žáci sami definují osobu agresora a lektor pouze doplňuje chybějící informace. Obdobný postup následuje u osoby oběti a skupiny přihlížejících, tzv. publika.

V další hodině lze využít prezentaci s fotografiemi, videem jako opakování předchozího. Delší čas je věnován typologii agresorů a dnes již nezbytné informaci o agresi v kyberprostoru (zejména na sociálních sítích a v online hrách).

Závěrečná hodina obsahuje nácvik situací, při nichž žáci mohou alespoň částečně předejít určité podobě šikany a některým druhům agresorů. Lektori využívají například plyšové hračky (agresor, oběť) a žáci reagují na různé typy agresí.

Před koncem hodiny je prostor pro slovní reflexi – co si každý odnáší z programu, a následně reflexi písemnou ve zpětnovazebním dotazníku pro potřeby ACET a školy. Třídní učitel je zpravidla přítomen během celého programu a je jeho volbou, zda se do aktivit zapojuje či nikoliv. V závěru sděluje zpětnou vazbu na program lektorovi.

Z pedagogického hlediska je program postaven na střídání herních aktivit, informačního bloku a samotného nácviku správné reakce žáků na negativní jev šikany. Tento proces by u klasické výuky trval přibližně měsíc, v našem programu je dotace pouze tříhodinová. Přes tento časový limit se u žáků projevuje velmi rychlé osvojení nových poznatků a konkrétních schopností/dovedností správně reagovat. Tento nezvykle rychle dosažený pedagogický cíl je zřejmě způsoben kombinací několika faktorů. Již v úvodu zmíněná znalost (i konkrétní zkušenost) problematiky u žáků, ale také velmi účinná kombinace interaktivních prvků, simulací, co největšího zapojení žáků do výuky a častá změna dynamiky programu.

3.1.2 Program „Náboženství a sekty“

Program je určen pro 2. stupeň – ideálně devátý ročník, případně první ročníky středních škol a gymnázií. Úvodní část je podobná u všech programů – tedy představení, seznámení, informace o průběhu a formě programu, motivační fáze. Specifikem tohoto programu je v úvodu zmiňovaný „tenký led“, kde se objektivní informační část programu částečně prolíná s hodnotovými a postojeovými tendencemi (u lektora). Ty přirozeně vychází z křesťanské orientace ACET a z hodnotového zakotvení jednotlivých lektorů. Program má svou náročnost právě v riziku přechodu z diakonie k přístupu spíše misijnímu. Zde je kladen velký nárok na profesionalitu lektora, aby v rámci respektu k sekulárnímu prostředí toto napětí vyvažoval.

Po úvodní části programu následuje archaický, ale stále účinný narativní způsob oslovení studentů. Lektor vypráví fiktivní příběh s dramatickou zápletkou, kde hlavní hrdina v reakci na kritickou životní situaci otevírá své vnímání pro možnost přesahového, racionálně těžko uchopitelného světa. Příběh nemá záměrně jasné ukončení a přirozeně vybízí k následné diskusi.

Následuje aktivita pro studenty, tzv. „hlasování nohama“. Studenti na pomyslné škále (v prostoru třídy) „hlasují“ (=přemisťují se) tam, kde sami vnímají svou reakci na příběh. Následně se lektor dotazuje studentů, proč zvolili své místo na škále. Většinou touto aktivitou končí první hodina.

Po přestávce a zařazení vhodného *icebreakru* (hra na „rozehřátí“) navazuje program diskusí v malých skupinkách, v nichž studenti debatují nad tématy – *pocit viny, problematika zla, konečnosti a smyslu života*.

Témata jsou uvedeny citátem Marka Twaina „*Člověk je tvor náboženský*“. Až do této části programu je snahou poukázat na fakt, že člověk je bytostí náboženskou ve smyslu přesahu, ne ve smyslu příslušenství ke konkrétní náboženské skupině či církvi. Střední část programu je informační a navazuje, doplňuje témata v RVP (Rámcový vzdělávací program) předmětu výchovy k občanství. Základní rozdělení světových náboženství, jejich zastoupení ve světě, jejich specifik, odlišností či podobností.

K ilustraci poslouží názorné grafy a videa s ukázkami jednotlivých náboženských směrů (ukázky náboženských rituálů).

V závěru informační části lektor opět mění dynamiku programu ke vzájemné interakci se studenty. Například prezentací častých a kontroverzních předsudků (např. křižácké výpravy, náboženský terorismus, západní pojetí reinkarnace apod.). Snahou lektora je „vyprovokovat“ studenty k přemýšlení, dotazům, k vycházení ze zažitých komfortních zón, tvořených někdy povrchní informovaností.

Poslední část programu je zaměřena na sekty a na konkrétní rizika, která tato uzavřená náboženská uskupení mohou reálně představovat pro studenty či jejich rodiny. V této části se program dostává zpět do své klasické preventivní polohy, stěžejní pro poslání ACET.

Z pedagogického hlediska tento program částečně doplňuje informace, které mají studenti z hodin výchovy k občanství. Díky jiné osobě a pedagogickému stylu si mohou studenti osvojené znalosti účinně posílit a upevnit. Hlavním cílem je však kombinací příběhů a interaktivních aktivit motivovat studenty k dotazům na témata hodnotová, na která není v běžné výuce tolik prostoru. Dotazy často přicházejí v přestávkách mezi programovými bloky.

3.2 Reflexe programů z pohledu zážitkové pedagogiky (ZP)

V této části se zaměříme na určité prvky či nástroje zážitkové pedagogiky, které jsou využívány v preventivních programech ACET. Budeme je vztahovat k výše uvedeným příkladům programů.

Obecně lze konstatovat, že celý program mnohem více než klasické vyučování využívá dramatických prvků, práci s časem, střídání aktivit, případně cílené volby zátěžových prvků v programu. Specifikem zážitkové pedagogiky je využití autentického zážitku jako pedagogického nástroje směřujícího k vytyčenému cíli.³² Dále využívá

³²Srov. Másilka. Vliv vědeckého paradigmatu vnímání světa na výchovně-vzdělávací přístupy: holismus a zážitková pedagogika. *Tělesná kultura*, 2004.

teorie her jako nástroje učení.³³ Součástí je také tzv. dramaturgie programu – logicky seřazené aktivity v rámci časového úseku. A nedílnou součástí je cílená zpětná vazba (reflexe) po ukončení programu.

Využití zážitku jako pedagogického nástroje tak zapadá do koncepce: tzv. Kolbova učícího cyklu.³⁴

Dalším klíčovým pojmem v ZP je tzv. stav „flow“ (stav, kdy je člověk natolik zaujat činností, že nic jiného nevnímá).³⁵ V neposlední řadě využívá ZP určité zátěžové prvky – snaha pozvat studenty za tzv. „zónu komfortu“,³⁶ vytrhnout z klidové, známé, ovládnuté činnosti a tím nabídnout možnost naučit se něco nového.

3.2.1 Využití prvků ZP – obecné

Každý program má určitou časovou dotaci – dvě až čtyři vyučovací hodiny. Cíl programu – prevence či posílení pozitivních vazeb v kolektivu (dle požadavků školy a třídního učitele) a samotnou dramaturgii programu (logické řazení aktivit v rámci programu).

V úvodní části jde o seznamovací a motivační proces. Seznámení se s třídou je zásadní pro efektivitu následujících aktivit. Přirozené prostředí žáků (třída) a lektor se v úvodu moc neliší od učitele. Výhodou je tento zažitý model pozměnit (nabourat), například motivačním prvkem, kdy lektor přichází „v roli“ (např. kostýmu). Cílem je získat pozornost, vzbudit zájem, zvědavost studentů. Dalším účinným prvkem je změna

³³ Přístup z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Teorie_her

Jako teorie her nebo též teorie strategických her se označuje disciplína aplikované matematiky, která analyzuje široké spektrum konfliktních rozhodovacích situací, které mohou nastat kdekoliv, kde dochází ke střetu zájmů. Herně-teoretické modely se pak snaží tyto konfliktní situace nejen analyzovat, ale i řešit.

³⁴ Přístup z: <https://wiki.knihovna.cz/index.php/>

Kolbův cyklus je označení pro model učení, který vychází z vlastní zkušenosti. Učení ze zkušenosti, prožitku či zážitku, je již starý koncept. Učení ze zkušeností nám dává mnohem větší možnost sebevzdělávání a nepřetržité zlepšování sebe sama. Zatímco učení se adaptací nám umožňuje pouze rychle a flexibilně reagovat na změny v okolí.

³⁵ CSIKSZENTMIHALYI, Mihaly. *Flow - O štěstí a smyslu života*: Portál, 2015

Pojem flow neboli plynutí jeho autor popisuje jako „stav, ve kterém jsou lidé tak ponořeni do určité činnosti, že nic jiného se jim nezdá důležité“, okamžik, „kdy se naše tělo nebo mysl vzepne k hranicím svých možností ve vědomé snaze dosáhnout něčeho obtížného, co stojí za to“. Při prožitku flow lidé zapomínají na sebe samé, přestávají vnímat čas.

³⁶ Přístup z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Komfortní_zóna

Komfortní zóna je psychický stav, ve kterém připadají věci člověku dobře známé, cítí se v klidu, v pohodě a má kontrolu nad svým okolím (nebo tak situaci vnímá). Nepocituje v něm úzkost nebo stres. V této zóně je možné dosáhnout stabilní úrovně výkonu.

prostoru. Ideální variantou je uspořádání židlí do tzv. „komunitního kruhu“, jedná se o další způsob „rozbití“ představy o nudné přednášce. Zde je nutno volit dle ročníku – obvykle do 7. ročníku se jedná o výhodu, naopak někdy může být kruh pro vyšší ročníky vnímán spíše jako negativní tlak (lektor zvolí na základě znalostí vývojové psychologie, informací od třídního učitele a aktuální atmosféry ve třídě).

Dále následují různé formy seznamování (jména, zájmy, vzájemné představení). Tento úvodní proces může zabrat i celou první vyučovací hodinu. V rámci vyladění atmosféry ve třídě, navázání vztahu lektora se studenty a získání základní důvěry, je klíčový. Nedoporučuje se tento proces vynechávat či zkracovat.

Po úvodní části následuje obsahová část programu. Ať se jedná o jakýkoliv program, vždy funguje střídání aktivit diskusních s herními aktivitami. Lektor respektuje přirozený rytmus vnímání studenta (například nutnost zachovávat přestávky), ale současně vybočuje z frontálního, přednáškového stylu. V situaci, kdy pozornost studentů klesá, zařazuje aktivizační prvky.

V současné době je i v běžné výuce hojně využívaná audiovizuální technika, různé prezentace, videa, apod. I v programech prevence mají své místo. Ale v rámci odlišení od známého způsobu je někdy výhodné zařadit zcela klasickou narativní variantu – místo prezentace „jen“ přečíst příběh. Tento způsob může být při současné přesycenosti širokou nabídkou IT-prezentací paradoxně efektivnější nástroj k zaujetí pozornosti studentů. A praxe ve třídách ukazuje, že funguje.

Práce ve skupinách se využívá i v klasické výuce, ale méně, a v některých předmětech vůbec. Naopak, při programech ACET je prvek rozdělení do skupinek (cíleně náhodných) velmi častý a umožňuje měnit dynamiku programu a minimalizovat frontální způsob. Také motivovat studenty do spolupráce s osobami, které by si sami nezvolili.

3.2.2 Využitím prvků ZP – konkrétní programy

Program o sektách: V předchozí kapitole zmíněné „hlasování nohama“. Žáci vystoupí z lavic a v rámci pomyslné škály napříč třídou si stoupnou dle své reakce na děj příběhu. Následuje diskuse. Hlavní cíl je diskuse na hodnotové téma. Sekundární cíle, je pohyb a vystoupení z lavic – změna dynamiky programu, získání pozornosti, rozpořádání studentů v jinak statickém (sedavém) školním dni.

Program o hrdinství: V rámci druhé části programu je zařazena klasická dětská hra „molekuly“ (žáci na pokyn lektora tvoří malé skupinky v časovém limitu). Hra je upravena pro potřeby tématu a část žáků je onačena (např. kolíčkem, páskou). Během několika kol hry jsou označení žáci stále více lektorem omezováni (nemohou se hýbat, mají zavřené oči, apod.). Cílem je vytvořit krajní situaci, na kterou žáci zareagují a zpochybní omezování (dokonce se vymezí vůči lektorovi). Následuje reflexe a diskuse o hrdinství, o momentu, kdy je dobré se postavit okolnostem, případně špatné autoritě.

Program o šikaně: Součástí třetí části programu je praktický nácvik. Lektor využije například plyšovou hračku (např. postava Krtečka z filmu) jako symbol oběti a žáci reagují na vybrané situace. Žáci nereagují slovně – jak by se měli zachovat při šikaně, ale prakticky (i fyzicky) reagují na lektora s plyšovou hračkou. Cílem je praktický, fyzický nácvik, který je více účinný než slovní popsání postupu.

4 Teologická reflexe preventivních programů ACET

V následující kapitole budeme nahlížet programy ACET teologickým prizmatem. Jak už bylo zmíněno, programy nelze vnímat pouze jako pedagogický nástroj systému českého školství, který řeší oblast sociálně patologických jevů na školách.

Posláním organizace ACET je primárně snaha vzdělávat mladé lidi v oblasti rizikového chování. Také v rámci českého prostředí je plně zakotvena v systému prevence jako zapsaný spolek.³⁷ Obecně se zabývá činnostmi, které vedou k naplněnému životu (viz stanovy spolku). Už zde se však můžeme ptát, co znamená naplněný život? Čímž se dostáváme do „soutěže“ různých životních paradigmat. Určitě jinak bude naplněný život vypadat dle materialistického, humanistického nebo křesťanského pojetí. Poslední zmíněné pojetí je ústřední také pro preventivní programy ACET.

Dále účelem spolku – na prvním místě dle stanov – je sociální, charitativní a rozvojová pomoc. Obecně lze konstatovat, že programy ACET se zaměřují na člověka. Na pomoc člověku v různých situacích, prostředích, podmínkách a v křesťanském způsobu realizace této pomoci. Při hlubším zkoumání smyslu programů se tedy nelze obejít bez koncepce křesťanského Boha, jeho vztahu k člověku a tedy bez teologického promýšlení a reflexe.

4.1 Teologický rozměr programů ACET

Klíčová otázka teologické antropologie je tázání po člověku (Kdo je člověk?). Základním východiskem, které nám nabízí křesťanská teologie, je smysluplnost lidské existence pouze v kontextu vztahu (lásky) Boha k člověku, tvůrce k tvorovi.³⁸ A také nacházení konečného cíle (naplnění) každého člověka v účasti na životě Boha.³⁹

³⁷Přístup z: <https://www.acet.cz/acet/stanovy-acet-cr>

³⁸ Srov. Genesis.1,26-29

³⁹ Srov. LG, kap. 1,3, s. 38

Tedy v souvislosti s posláním ACET (viz bod III. *Poslání a účel spolku*) – „ACET se zabývá obecně prospěšnými činnostmi vedoucími k naplněnému životu“,⁴⁰ je zde naplněný život chápán v konečném důsledku a spolu s teologickou antropologií jako naplněný v Bohu. Teocentricky je zaměřený na Boha, a to díky původnímu antropocentrickému zaměření Boha na člověka.⁴¹

Preventivní programy ACET tedy pohledem teologie mají pomoci člověku (cílové skupině – žáci/studenti) otevírat se těmto výše popsaným skutečnostem (kromě ve školském systému primárně deklarované prevence sociálně patologických jevů).

4.2 Lektor – křesťan, rizika a východiska jeho práce

V kapitole o lektorech ACET jsme zmiňovali fakt, že lektoři jsou křesťané zakotvení v různých křesťanských denominacích/církvích. Odlišnosti nehrají roli v ústředním sdělení evangelia, které lektory formuje a svým způsobem determinuje (nemohou jinak). Lektor – křesťan se snaží (a chce) ve svém životě žít podle evangelia.⁴² Tedy opírá se o způsob vztahu k druhému člověku (bližnímu – žákovi, studentovi, učiteli, řediteli) dle biblické morálky, která opět analogicky vychází ze vztahu Boha k člověku.

Ve starozákonním podání to jsou smlouvy, přísliby (Noe, Abraham, Mojžíš, proroci), v novozákonním pojetí zejména „*horské kázání*“,⁴³ „*největší přikázání*“⁴⁴ a dalších texty NZ (například Pavlovy listy). Lektor – křesťan se nechá svobodně ovlivňovat evangeliem nejen ve svém životě, ale logicky pak ve všech činnostech (tedy i ve své práci na škole). Zde můžeme vidět další typický křesťanský rozměr vztahu k druhému člověku, a to ve smyslu služby.⁴⁵

V úvodních kapitolách zmíněná diakonie je hlavní náplní preventivních programů ACET, vnímáno ryze křesťanskou optikou. Cílem služby není získávat nové

40 Přístup z: Stanovy ACET ČR, z.s.

41 srov. MULLER. *Dogmatika pro studium a pastorační práci*, Karmelitánské nakladatelství 2010, kap. 2.

42 Srov. NZ

43 Srov. Mt 5

44 Srov. Mt 22, 34-40

45 Srov. Lk, 6,38

členy církví, ale následovat příkladu Ježíše Krista (dále JK) v evangeliích (nehledě na měřitelný výsledek).

Osoba Ježíše Krista z pohledu christologie a soteriologie⁴⁶ nám dává nahlédnout na důvody, důrazy i samotnou realizaci programů ACET. Zejména soteriologická část je důvodem, který se promítá do práce lektora se studenty. Pokud lektor plně přijal rozměr své osobní záchrany (a naplnění života) skrze a v JK, je jeho následný život i práce ovlivněna vděčností a touhou po odpovědi. Odpovědí je následování JK⁴⁷ a žití v rytmu evangelia ve všech jeho nuancích. Radost a naděje plynoucí z této reality vede lektora ke snaze předat tuto zkušenost i studentům.

Zde se dostáváme na „tenký led“ zmiňovaný již v úvodu práce. Diakonicky zaměřená služba lektora se totiž může změnit na misijní. Napětí plyne z několika paradoxů. Dle výzvy JK: „*Běžte do celého světa a hlásejte evangelium celému stvoření.*“⁴⁸ můžeme vnímat jasný pokyn k misii v plné síle (slovem i činem) a tím i k získávání nových křesťanů.

V situaci, kdy by lektor překročil diakonický rozměr směrem k misijnímu, se dostává do částečného vnitřního konfliktu. Jako křesťan plní misijní odkaz JK a je věrný evangeliu, jako lektor ACET překračuje kompetence, které mu přísluší v rámci programu ve škole. Dále může hrozit riziko nepochopení se zadavatelem programu (ředitel, škola), který může misijní nastavení lektora v rámci programu vnímat jako nedodržení zakázky (tj. primární prevence sociálně patologických jevů).

Tento paradox může pomoci vyvážit (vyřešit) širší kontext biblických textů, odkazů. Vezměme si jako příklad evangelium podle Matouše⁴⁹ – tento text naznačuje větší důraz JK na diakonii, vztah k bližnímu bez ohledu na příslušnost ke stejnému náboženství, víře, církvi. V kontextu celé Bible sice nacházíme určité kmenové, skupinové, preference (pronárody, nevěřící, Samaritáni), ale dominujícím prvkem jak v

⁴⁶ MULLER, *Dogmatická teologie pro studium a pastorační*, kap. 5

⁴⁷ Srov. Mt 16, 24-27

⁴⁸ Srov. Mk 16,15

⁴⁹ Srov. Mt 25, 31-46

SZ i NZ je vztah k druhému člověku na základě analogie vztahu Boha k člověku (bez nutnosti získávat členy do nějakých náboženských skupin).

Přes existující misijní výzvu JK (závěr Mt a Mk) můžeme tedy na programy nahlížet jako na diakonii. Respektive misie nemusí být nutně vnímána jako slovní přesvědčování druhé strany či nábor nových členů do své církve. V našem kontextu programů pro školy tedy můžeme úvodní rozpor vyřešit konstatováním, že lektor – křesťan plní misijní pokyn JK formou/způsobem diakonie, službou bližnímu.

4.3 Teologická reflexe vybraných programů

V rámci nabízených programů školám je nejvíce exponovaným tématem v této oblasti program o náboženstvích a sektách. Část programu kopíruje požadavky RVP v předmětu výchova k občanství. Jedná se o objektivní popisy světových náboženství. V této části je zcela legitimní opakování učiva (doplňené interaktivními prvky). Problém nastává v reflexní části programu, kdy studenti přirozeně diskutují a dotazují se lektora na jeho osobní zakotvení. Lektor – křesťan v rámci autenticity přiznává svou identitu, ale současně částečně z pohledu studentů může snižovat objektivitu v popisu ostatních náboženských směrů (není spolu s Chestertonem neutrální). Opět riziko misijních prvků komplikovaných pro sekulární prostředí. Tento celkem častý jev musí lektor vyřešit profesionálním způsobem a odkazem na případné další dotazy mimo rámec programu, aby předešel apologetické obhajobě svého domovského náboženství.

Program je časově omezen třemi, maximálně čtyřmi vyučovacími hodinami. Nelze tedy do podrobností vyjasňovat odlišnosti a společné důrazy světových náboženství. Částečně lze zdůraznit spirituální složku každého člověka, touhou po přesahu společnou všem lidem ve všech kulturách. Specifickým společným (a negativním) rysem je násilí, které je historicky spojované s náboženstvím. U světových náboženství nalezneme protichůdné opory v náboženských textech (láska k bližnímu a současně na jiných místech pokyny k eliminaci jinověrců – Bible, Korán).

Teologická reflexe pomáhá částečně nacházet odpovědi v lidském faktoru, který nerespektuje nabídku Boha, stvořitele a tímto komplikuje radostnou zvěst každého náboženského směru.

Tyto paradoxy jsou „hozenou rukavicí“ k diskusní části programu a „odrazovým můstkem“ k podtématu o riziku sekt (které je spravedlivě společné všem náboženským směrům).

Další programy, v jejichž rámci křesťanské paradigma jasněji vyčnívá, jsou programy o sexualitě (*Přátelství a láska, Sex, AIDS a vztahy*). Na základě křesťanské sexuální morálky vycházející z písma a tradice⁵⁰ je sexualita vázaná na pár muž/žena a v souvislosti s plodností (respektive plozením dětí). Tento náboženský, křesťanský motivovaný důraz se může dostat do kolize se současným postmoderním pojetím sexuality, která není tak striktně vymezena. Respektive není vázána („necítí se být“ vázána) křesťanskými morálními normami.

Také v preventivním programu o onemocnění AIDS nalezneme určitou komplikaci v setkání křesťanského paradigmatu se sekulárním viděním světa. Konkrétně v části o prevenci před nakažením touto chorobou je dle standardu světové zdravotnické organizace zmiňován jako prostředek prevence kondom.⁵¹ Z hlediska křesťanské (konkrétně katolické) morálky v kontextu nedovolených způsobů regulace plodnosti v encyklice *Humanae Vitae*,⁵² může být toto minimálně problematické.

Tento rozpor lze řešit poukazem na základní východiska teologie, tedy že Bůh je plně zaměřen na člověka, zachraňuje ho a zve ho do plnosti života v Jeho společenství.⁵³ A v neposlední řadě také konstatováním křesťanské tradice, že člověk je na cestě (tedy v nedokonalém stavu a determinován okolnostmi vnějšími i vnitřními,

⁵⁰ Srov. Genesis 1, 27-28

⁵¹ Přístup z: https://cs.wikipedia.org/wiki/ABC_prevence

⁵² Přístup z: <http://www.kebrle.cz/katdocs/HumanaeVitae.htm>

⁵³ Srov. MULLER, *Dogmatická teologie*

mírou poznání a víry) a tedy tyto rozpory nejsou z hlediska *eschatologie* (učení o posledních věcech člověka)⁵⁴ až tak zásadní.

Obecně lze konstatovat, že programy ACET z pohledu teologie pracují s křesťanským pohledem na člověka, s jeho limity, omezeními a současně s jeho mohutností a absolutní důstojností plynoucí z jeho určení a naplnění cíle své existence.⁵⁵

U lektorů ACET se přirozeně projevuje jejich osobní zakotvení v křesťanské víře, což se projevuje v motivaci k práci se žáky/studenty škol a diakonickém rozměru jejich práce/služby lektora.

⁵⁴ Přístup z: <https://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/eschatologie>

⁵⁵ Srov. *Katechismus katolické církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. první oddíl, 27

5 Závěr

Cílem této práce bylo představit programy primární prevence organizace ACET a jejich reflexi z pohledu pedagogiky (zážitkové pedagogiky) a teologie.

V úvodní části jsme uvedli základní pojmy, které souvisejí s tématem bakalářské práce. Představili jsme organizaci ACET, její historii, zaměření, cíle a zejména preventivní programy jako stěžejní nástroj práce se studenty ve školách. Konkrétněji programy primární prevence, které řeší oblast sociálně patologických jevů u žáků a studentů základních a středních škol.

Dále jsme se zaměřili na zážitkovou pedagogiku jako pedagogický směr, který využívá zážitku/prožitku jako nástroje pro dosahování pedagogických cílů a je často využíván lektory preventivních programů. Následně jsme upozornili na rozdílnost práce klasického učitele a lektora preventivních programů, která spočívá hlavně ve využití prvků ZP a v odlišném přístupu k cílové skupině žáků/studentů.

Terminologickou část jsme zakončili pojmy misie, diakonie a ekumenismus. U misie a diakonie jsme zdůraznili rozdíly a konstatovali blízkost programů spíše diakonii. Ekumenismus jsme v krátkosti zmínili z důvodu reality, kdy lektoři spolupracují v jedné organizaci, ale hlásí se k různým křesťanským církvím, což vnímáme velmi pozitivně a nabízíme k inspiraci.

Hlavní část práce jsme rozdělili na pedagogickou a teologickou reflexi preventivních programů. V pedagogické reflexi jsme nejprve představili konkrétní programy s jejich obsahem a způsobem realizace ve třídě. Zde jsme prezentovali zážitkové prvky, které se často nevyužívají v běžné výuce, ale jsou velmi efektivní v lektorské činnosti.

V poslední části práce jsme preventivní programy refletovali pohledem teologie. Nejprve jsme zmínili konkrétní cíle organizace - pomáhat studentům směřovat k naplněnému životu, a následně konstatovali, že naplněnost života je zde chápána ryze křesťanským způsobem.

Dále jsme reflektovali někdy složitou situaci lektora-křesťana v určitých programech, v nichž je lektor odpovědný profesionálně plnit zakázku zadavatele (pokud možno tak neutrálně a objektivně, jak si to zadavatel představuje) a současně neztratit svou identitu křesťana, která ze své podstaty (i logiky) neutrální být nemůže.

V poslední části jsme krátce vstoupili na půdu spekulativní teologie v reflexi několika programů. V programech o náboženstvích a o lidské sexualitě se nelze vyhnout subjektivnímu pohledu lektora (a jeho determinaci křesťanskou zvěstí), což vnímáme jako největší riziko programů vzhledem k zakázce zadavatele. Současně toto riziko přijímáme a vnímáme jako tvůrčí napětí, které nutí lektory i studenty neustále hledat lepší způsoby komunikace přesahových, hodnotových témat.

V úplném závěru můžeme konstatovat, že se nám podařilo dosáhnout vytyčeného cíle práce – představit preventivní programy ACET jako úspěšnou variantu pedagogické, preventivní práce se studenty českých škol. Jako pozitivní nabídku uvádíme větší využití prvků zážitkové pedagogiky jak v lektorské činnosti, tak v běžné výuce.

Teologická reflexe programů nám přinesla určité komplikace a paradoxy v několika oblastech. Tenká hranice mezi diakonií a misí může být problémem pro sekulární školské prostředí a klade vysoké nároky na lektory a jejich schopnost tuto hranici nepřekračovat. Další problém vnímáme v samotném principu objektivity, který sekulární společnost vnímá odlišně od křesťanské, což se promítá i do práce lektorů. V této části musíme konstatovat nutnost dalšího promýšlení a reflexe preventivních programů ACET a způsoby realizace v sekulárním prostředí.

Sekundárním úspěšně dosaženým cílem práce bylo také poukázat na platformu, v jejímž rámci křesťané různých církví jako lektoři spolupracují velmi efektivně a bez denominačních předsudků. A v této spolupráci se nejvíce blíží prosbě JK za učedníky, aby byli v jednotě. (srov. Jan 17, 21-23)

Prameny

BIBLE, *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1993.

KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

LUMEN GENTIUM, *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

Použitá literatura

BOSCO, Teresio. *Don Bosko*. Praha: Portál, 2004.

BROWN, E. Raymond. *Ježíš z pohledu Nového zákona. Úvod do christologie*. Vyšehrad, 1998.

COVEY, S. R. *7 návyků skutečně efektivních lidí*. Management press, 2007.

CSIKSZENTMIHALYI, Mihaly. *Flow. O štěstí a smyslu života*. Portál, 2015.

FISHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie*. Praha: Grada, 2014.

FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2010.

HÁBL, Jan. *Na charakteru záleží*. Univerzita Hradec Králové: Pavel Mervart, 2020.

CHESTERTON, G. K. *Ortodoxie*. Praha: Academia, 2000.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001.

KAPLÁNEK, Michal. *Výchova v salesiánském duchu*. Praha: Portál, 2012.

KOHOUTEK, Tomáš; SALAQUARDOVÁ, Dora. *Psychologie*. Brno: Barrister & Principal. 2006.

MARTINKOVÁ, Irena. *Jak rozumět kalokagathii?* Praha: FTK, 2012.

MÁSILKA, David. *Zážitková pedagogika*. Olomouc: FTK, 2003.

MÁSILKA, David. *Vliv vědeckého paradigmatu vnímání světa na výchovně-vzdělávací přístupy: holismus a zážitková pedagogika*. In: *Tělesná kultura*, 2004.

MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.

REITMAYEROVÁ, E.; BROUMOVÁ, E. *Cílená zpětná vazba*. Praha: Portál, 2015.

VITZ, Paul. *Psychologie a kult „já“*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, Orientace, 2017.